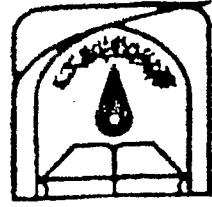

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری فلسفه و کلام اسلامی

**مبادی متافیزیک و یگنشتاین متقدم و نقد آن
از منظر علوم عقلی اسلامی**

حسین واله

استاد راهنما

دکتر احمد احمدی

اساتید مشاور

دکتر شاپور اعتماد   دکتر لطف‌الله نبوی

تایستان ۱۳۸۰

۴/ ۵۲۹

۱۰
۱۳۸۱ / ۴ /
مرکز اطلاعات و آرکایوهای علمی ایران
تهیه و انتشار

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

مرکز اطلاعات آکادمی ایران
تهران

اعضا هیئت داوران نسخه نهایی رساله آقای حسین واله

تحت عنوان: مبادی متافیزیک ویتگنشتاین متقدم و نقد آن از منظر علوم عقلی اسلامی

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می کنند.

اعضای هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر احمد احمدی	استاد	
۲- استاد مشاور	دکتر شاپور اعتماد	استادیار	
۳- استاد مشاور	دکتر لطف الله نبوی	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی	استاد	
۵- استاد ناظر	دکتر محسن کدیور	استادیار	
۶- استاد ناظر	دکتر رضا اکبریان	استادیار	
۷- استاد ناظر	دکتر محمود خاتمی	استادیار	
۸- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر لطف الله نبوی	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند.

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً" به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند.

« کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته فلسفه و کلام اسلامی است که در سال ۱۳۸۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر احمد احمدی و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر شاپور اعتماد و آقای دکتر لطف اله نبوی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصل کند، به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب حسین واله دانشجوی رشته فلسفه و کلام اسلامی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

چکیده

نقد متافیزیک ویتگنشتاین متقدم از منظر علوم عقلی اسلامی نشان می‌دهد که اشتراک دیدگاه در مسایل متافیزیکی فراوانی وجود دارد و اختلاف دیدگاه‌ها ریشه در تفاوت پیشفرض‌های پایه‌ای در باب رابطه ذهن و عین دارد. در حالیکه ویتگنشتاین این رابطه را در وحدت صوری ذهن و عین می‌داند و میان صورت و ماده و افعیّت، قلمرو امکان خاص و قلمرو ضرورت، نقش «بیان کردن» و «نشان دادن» زبان، سمانتیک و سینتکس در منطق و زبان، حوزه علم و حوزه فلسفه تمایز می‌گذارد و بدین سان تعریف جدیدی از فلسفه به مثابه فعالیت ارایه می‌کند در علوم عقلی اسلامی رابطه ذهن و عین از ناحیه ماده و مستند به واقع نمایی ذاتی معرفت است و این پیشفرض سبب شده که واژه «معرفت» مشترک معنوی تلقی شود و قلمروهای پیشگفته به یک معنا متعلق معرفت واقع گردند. لذا در حالیکه ویتگنشتاین معانی متافیزیکی را یاوه نمی‌داند «بیان کردن» آنرا ممتنع می‌داند اما در علوم عقلی اسلامی چنین محدودیتی دیده نمی‌شود. با پرداخت زبان شناسی نظری سازواری متخذ از مباحث زبانی مطروحه در علوم عقلی اسلامی می‌توان به نظامی نظری دست یافت که در چارچوب و جهتگیری عمومی، با زبان شناسی نظری ویتگنشتاین متقدم تفاوت فاحشی ندارد هر چند در اثر اختلاف پیشفرض مذکور لاجرم تمایزهایی خواهد داشت. معرفت شناسی، وجود شناسی و زبان شناسی در مبادی اولیه باید با یکدیگر متلائم باشند لذا بازخوانی نظریات در هر کدام از این حوزه‌ها با این هدف ضرورت دارد و باید در شمار اهداف بحث متافیزیکی قرار گیرد.

کلید واژگان: متافیزیک، علوم عقلی اسلامی، معرفت شناسی، وجود شناسی، زبان شناسی

فهرست مندرجات

۱	مقدمه:.....
۹	فصل اول «مبادی متافیزیک تراکتاتوس».....
۱۲	بخش اول، اتمیزم منطقی.....
۱۳	قسمت اول، تحویل زبان به مجموعه گزاره‌ها و گزاره‌ها به بنیادین و تابع صدق.....
۱۵	قسمت دوم، تلقی تصویری از گزاره‌ها.....
۲۴	قسمت سوم، ایده وضع امور اتمی.....
۲۷	قسمت چهارم، ایده «شیی» و «جوهر».....
۳۶	قسمت پنجم، تئوری‌های تسمیه.....
۶۵	قسمت ششم، تحویل وصف به اسم و تحویل عرض به آرایش اتم‌ها.....
۶۹	قسمت هفتم، منطق و جهان.....
۹۹	بخش دوم، امکانگرایی.....
۹۹	قسمت اول، مؤلفه های امکانگرایی ویتگنشتاین.....
۱۲۳	قسمت دوم، سطوح سه گانه امکانگرایی.....
۱۲۶	قسمت سوم، ساختار معنایی جهان‌های ممکن.....
۱۳۱	قسمت چهارم، سه قرائت از جهان‌های ممکن.....
۱۳۷	قسمت پنجم، سیستم S۵ منطق متافیزیک ویتگنشتاین است.....
۱۴۶	بخش سوم، آشتی ایده‌آلیزم با رآلیزم.....
۱۴۸	قسمت اول، مُدرک.....
۱۵۱	قسمت دوم، حکایتگری در فلسفه و در علم.....
۱۵۵	قسمت سوم، گزاره‌های مرکب و افعال نفسانی.....
۱۶۶	فصل دوم «زبان شناسی در علوم عقلی اسلامی».....
۱۶۷	بخش اول، مباحث زبان شناسی در اصول و منطق.....
۱۶۹	قسمت اول، سرشت رابطه لفظ و معنا.....

۱۸۶	قسمت دوم، سرشت معنا
۲۱۶	قسمت سوم، اقسام لفظ
۲۴۴	قسمت چهارم، استعمال
۲۵۸	قسمت پنجم، کلی
۲۶۴	قسمت ششم، تقسیمات حمل
۲۶۹	قسمت هفتم، تقسیمات فضایا
۲۷۳	بخش دوم، مبادی زبان شناسی در علوم عقلی اسلامی
۲۷۵	قسمت اول، تحلیل بحث رابطه لفظ و معنا
۲۸۳	قسمت دوم: تحلیل بحث سرشت معنا
۲۸۶	پیشفرض یکم
۲۹۵	پیشفرض دوم
۲۹۶	پیشفرض سوم
۲۹۸	قسمت سوم، تحلیل بحث اقسام لفظ

۳۰۶	فصل سوم «مقایسه نظریات»
۳۰۷	بخش اول، مباحث متافیزیکی مشترک
۳۰۸	قسمت اول، معرفت شناسی
۳۵۳	قسمت دوم، وجودشناسی
۳۶۰	قسمت سوم، زبان شناسی
۳۶۸	بخش دوم، پیش فرض ها
۳۷۰	قسمت اول، پیشفرض ویتگنشتاین
۳۷۶	قسمت دوم، پیشفرض علوم عقلی اسلامی
۳۹۷	نتیجه گیری
۴۰۴	ضمیمه، زندگینامه علمی ویتگنشتاین
۴۳۶	نمایه واژگان کلیدی

فهرست تفصیلی

- مقدمه ..... (۱-۸)
- فصل اول، مبادی متافیزیک تراکتاتوس ..... (۹-۱۶۵)
- مقدمه: ..... (۹-۱۱)
- بخش اول، اتمیزم منطقی ..... (۱۲-۹۸)
- قسمت اول، تحویل زبان به گزاره ..... (۱۳-۱۵)
- جنبه سمبولیک و جنبه علمی زبان - تقسیم گزاره به اتمی و مرکب - گزاره مرکب؛ تابع صدق گزاره اتمی.....
- قسمت دوم، تلقی تصویری لزگزاره ..... (۱۰-۲۴)
- تصویر و مصوّر و ذاتیات آن - صورت حکایتگری - گزاره؛ تصویر واقع - تشبیه گزاره به پرژکتور:
- وجوه شبهه: ۱- رابطه حاکی و محکی در هر دو ۲- لحاظ حیث حکایتگری و نه مشخصات وجودی ۳- شیوه حکایتگری ۴- وحدت صورت منطقی حاکی و محکی
- وجوه افتراق: ۱- فکر رابط بین زبان و واقع نیست اما فیلم واسطه بین تصویر اکران شده با صحنه فیلم برداری شده هست. ۲- فیلم غیر از تصویر اکران شده است و این دو همیشه باهم اند اما فکر غیر از زبان نیست؛ ما گاهی در زبان عنصری داریم که در فکر ما به ازایی ندارد مانند کلمه «زیبا».
- تشبیه تحلیل فلسفی زبان به تجزیه علمی در فیزیک
- قسمت سوم، وضع امور اتمی ..... (۲۴-۲۷)
- معنای صدق تطابق با واقع است و لازمه صدق گزاره اتمی وجود وضع امور اتمی است.
- ساختار وضع امور اتمی مانند ساختار گزاره اتمی است.
- توازی «توصیف - نامگذاری» با «واقعیت مرکب - واقعیت اتمی»
- «نیازمندی توصیف به نامگذاری» در موازات «نیازمندی واقعیت مرکب به واقعیت

اتمی»

قسمت چهارم، شیء و جوهر ..... (۲۷-۳۶)

- تمایز بُعد فلسفی از بُعد علمی شیء

- «شیء جوهر جهان است» یعنی «هر جهان ممکنی لامحاله از اشیا ساخته می شود»

- فرق جوهر ویتگنشتاین با جوهر ارسطو

- فرق شیء و ویتگنشتاین با جزیی راسل

- ردّ شیء منطقی فرگه توسط ویتگنشتاین

- خصوصیات شیء از نظر ویتگنشتاین

- مفهوم شیء مفهومی صوری و غیر ماهوی است لذا در زبان منطقی باید در ازای آن متغیر

قرار داد نه تابع.

- مدلول شیء اسم خاص است.

- شیء روابط درونی و بیرونی دارد.

- مهم نیست که اشیاى كَمَا متناهی یا نامتناهی باشند.

- «شیء» و «وجود داشتن» بوسیله تابع گزاره‌ای بیان نمی شود چون مستلزم انهدام جدول

صدق است.

- هم «مفهوم شیء» صوری است هم شیء جوهر جهان است.

قسمت پنجم، تئوری تسمیه ..... (۳۶-۶۵)

- تاریخچه بحث تسمیه ..... (۳۶-۴۲)

- نظر میل.....

- نظر فرگه.....

- نظر راسل:

- تمایز اسم خاص منطقی از وصف معین مختصر شده

- اعلام شخصیه اوصاف معین مختصر شده است.

- «وصف معین» صدق و کذب پذیر است.

- چند مصداق برای اسم خاص منطقی: رنگ ها و اسماء اشاره

- نظر ویتگنشتاین در باب تسمیه .....

تر ۱- بساطت اسم خاص

تر ۲- رابطه ضروری دال و مدلول در اسم خاص

تر ۳- توصیف ناپذیری اسم خاص

تر ۴- در زبان منطقی اسم خاص در جای ثابت فردی یا متغیر فردی می نشیند.

تر ۵- اسم خاص فقط در گزاره اتمی وارد می شود.

تر ۶- اسم خاص فقط در گزاره معنا دارد.

- فرق نظریه ویتگنشتاین با نظریه راسل ..... (۴۲-۴۶)

۱- رویکرد ویتگنشتاین وجود شناسانه و رویکرد راسل معرفت شناسانه است.

۲- نزد ویتگنشتاین مهم نیست که رابطه اسم و مسمّا بوسیله چه عاملی برقرار شود اما نزد

راسل بوسیله فاعل شناسایی برقرار می شود.

۳- اسم اشاره نزد ویتگنشتاین اسم خاص نیست.

- ربط نظریه تسمیه به متافیزیک ویتگنشتاین ..... (۴۶-۵۰)

- روند حرکت تحلیلی ویتگنشتاین

- استقلال منطقی اوضاع امور اتمی و گزاره های اتمی

- وحدت صورت منطقی گزاره و وضع امور محکک آن

- اسم خاص باید فاقد مفهوم باشد و دلالت آن از سنخ حکایتگری نباشد

- دلایل نظریه برجسبی تسمیه ..... (۵۰-۵۶)

- دلیل اول: استلزام مادی میل

- دلیل دوم: برهان خلف کریبکی:

- تقریر کریبکی

- بررسی برهان کریبکی:

- برهان کریبکی نظریه راسل را تهدید می کند

- اشکال در برهان کریبکی

- بررسی استدلال میل

- برهان بر نظریه برچسبی از طریق تسلسل

- اشکالات نظریه برچسبی (پارداکس عینیت) ..... (۶۵-۵۶)

- تقریر اول پارداکس توسط برادلی

- تقریر دوم پارداکس توسط برادلی

- راه حل برادلی: تفکیک «گزاره» از «جمله» و «بیان کردن» از «نشان دادن»

- اشکالات به راه حل برادلی:

۱- جمله با گزاره نمی تواند یک واقعیت امکانی را نشان دهد.

۲- «نوتولژی» وصف گزاره است نه جمله.

۳- مفاد «بیان شده» واحد برای جمله و گزاره برادلی نداریم.

- علت اینکه برادلی دچار این اشکال شده غلبه ناخودآگاه نظریه توصیفی یا نظریه فرگه بر ذهن او است

- قرائت ما از راه حل ویتگنشتاین برای پارداکس عینیت

- اشکال برادلی به ویتگنشتاین و جواب ما

قسمت ششم، تحویل وصف به اسم و تحویل عرض به آرایش اتم ها ..... (۶۹-۶۵)

قسمت هفتم، منطق و جهان ..... (۹۸-۶۹)

- پیشینه بحث عین و ذهن و ذهن و زبان

- ادله منطقی اثبات جهان از طریق معناداری:

- دلیل اول: تعین معنایی

- دلیل دوم: امکان گزاره

- تقریر گرینین از این دلیل

- انتقاد به این تقریر

- تقریر نوین

- رابطه منطق با عین و ذهن

- تقدم منطق بر تجربه

- تقدم جهان بر منطق

- موضوع منطق

- قضایای منطقی:

- فرق گزاره با قضیه

- فرق اثبات در گزاره با اثبات در قضیه

- قضایای منطق با تجربه نه اثبات و نه نفی می شود.

- قضایای منطق اوصاف منطقی گزاره ها را بیان می کنند.

- «بدهت» ملاک صدق و ملاک منطقی بودن قضیه نیست.

- همه قضایای منطقی توتولژی و هم درجه اند.

- منطق خود - اتکا است.

- ریاضی به منطق تحویل می شود.

- وحدت ذهن و عین ..... (۹۸-۹۲)

بخش دوم: امکان گرایی ..... (۹۹-۱۶۵)

مقدمه:

قسمت اول، مؤلفه های امکان گرایی ویتگنشتاین ..... (۹۹-۱۲۳)

۱- معناداری گزاره منوط است به اینکه گزاره امکانی باشد.

۲- هر گزاره معنادار حاکی از یک وضع امور ممکن است.

۳- گزاره صادق حاکی از وضع امور بالفعل است.

۴- صدق در منطق یعنی صدق در همه جهان های ممکن:

- منطق حوزه ضرورت است

- فقط منطق حوزه ضرورت است

۵- امکان یعنی: تصور پذیری

- تقریر معنای امکان: آنچه تصور، تخیل یا تعقل شدنی است ممکن است.

- اشکال به این معنای امکان:

الف: بعضی ممکن ها تخیل پذیر نیست.

ب: بعضی تخیل پذیرها ممکن نیست.

- جواب اشکال:

۱- اشکال «الف» اظهار علمی و نه فلسفی است.

۲- جواب برادلی به اشکال «ب»: اظهار علمی نه فلسفی است

۳- ایراد ما به جواب برادلی

۴- جواب ما به اشکال «ب»: هیچ غیرممکنی تخیل پذیر، تصورشدنی و قابل تعقل نیست.

۶- ضرورت فقط در منطق است:

- تبیین ویتگنشتاین از علّیت

- استقلال منطقی اوضاع امر اتمی از یکدیگر

- مسئله اجتماع ضدین

- تحلیل تراکتانوس از اجتماع ضدین وارجاع آن به اجتماع نقیضین

- اشکال آقای رمزی به این تحلیل

- راه حل ویتگنشتاین برای اشکال آقای رمزی در مقاله «چند نکته در باره صورت منطقی»

قسمت دوم، سطوح امکان گرایی..... (۱۲۶-۱۲۳)

قسمت سوم، ایده جهان های ممکن..... (۱۳۰-۱۲۶)

- سمانتیک منطق گزاره ها: جدول صدق

- سمانتیک منطق موجهات: ایده جهان های ممکن

قسمت چهارم، سه قرائت از ایده جهان های ممکن..... (۱۳۶-۱۳۱)

- قرائت نومینالیستی و محدودیت های آن

- قرائت کانسپچوالیستی و محدودیت های آن:

- اشکال های برادلی به رشر

- قرائت رالیستی و لوازم آن

قسمت پنجم، S5: منطق متافیزیک ویتگنشتاین..... (۱۴۵-۱۳۷)

مقدمه:

- ساخت S5

- خصوصیات رابطه

- رابطه دسترسی پذیری

بخش سوم، آشتی ایده‌آلیزم با رآلیزم ..... (۱۶۵-۱۴۶)

قسمت اول، مُدرک ..... (۱۵۱-۱۴۸)

- لحاظ مُدرک در تحلیل فلسفی

- لحاظ مُدرک در توصیف علمی

- تفاوت‌های این دو لحاظ

- خلط این دو لحاظ در نزاع ایده‌آلیزم با رآلیزم

قسمت دوم، حکایتگری در فلسفه و در علم ..... (۱۵۵-۱۵۱)

- کارکردهای «نشان دادن» و «بیان کردن»

- فقدان نقطه نظر منطقی درست در حکایتگری از حکایتگری

- استقلال اضلاع سه گانه حکایتگری در علم (گفتمان علمی)

- عدم استقلال اضلاع سه گانه حکایتگری در «حکایتگری شناسی» (گفتمان فلسفی)

- خلط دو کارکرد زبان و دو گفتمان در نزاع ایده‌آلیزم با رآلیزم

قسمت سوم، گزاره‌های مرکب و افعال نفسانی ..... (۱۶۵-۱۵۵)

- استدلال منطقی بر سالیپیزم

- راه حل ویتگنشتاین

- تقریرها جز

- تحویل: «احمد می داند که P» به «P می گوید P»

- ایراد به تقریرها جز

- تقریرما از تحویل دو گزاره فوق

فصل دوم: زبان شناسی در علوم عقلی اسلامی ..... (۳۰۵-۱۶۶)

بخش اول: مباحث زبان شناختی در اصول و منطق ..... (۲۷۲-۱۶۷)

مقدمه: ..... (۱۶۷-۱۶۹)

قسمت اول، سرشت رابطه لفظ و معنا ..... (۱۸۶-۱۶۹)

مقدمه: تعریف دلالت، اقسام دلالت، رابطه دلالت با اراده استعمالی

گونه‌های رابطه لفظ و معنا ..... (۱۷۶-۱۷۲)

- تعریف نظریه هویت

- اقسام دلالت: آنسی، تفهیمی و تصدیقی

- مراحل دلالت آنسی: گزینش لفظ، اشاره به معنا، برقراری تلازم و اندماج.

- خصوصیات اندماج: ۱- تعدد ماهیت با احتفاظ بر وجود واحد ۲- فنای لفظ در مرحله

لحاظ ۳- مرآتیت لفظ برای معنا

- خاستگاه‌های رابطه لفظ و معنا: ..... (۱۷۹-۱۷۶)

۱- تداعی معانی به سبب تکرار مشاهده مقارنت و مشابهت.

۲- کثرت حمل

- فرق کثرت حمل با تکرار مشاهده مقارنت

- شواهد رابطه هویت: ..... (۱۸۶-۱۷۹)

- منشاء تداعی معانی غریزه حیوانی است اما منشاء رابطه لفظ و معنا غیر حیوانی است

- نیازمندی فکر به واژگان

- رابطه بین ساختار دستوری زبان با ساختار مفهومی ذهن

- استعمال‌های غیر تفهیمی زبان (مثلاً خود تلقینی به مثابه درمان روان شناختی)

- تسری حسن و قبح از معنای کلمات به خود واژگان

- تقسیم منطقی دلالت به مطابقی و التزامی

قسمت دوم، سرشت معنا ..... (۲۱۶-۱۸۶)

مقدمه: ..... (۱۸۶-۱۸۷)

آرای چهارگانه در باب سرشت معنا